

Handreiking Werken met ervaringen en ervaringskennis voor docenten Sociaal werk en Pedagogiek

DE HAAGSE
HOGESCHOOL

De Haagse Hogeschool, Sociaal Werk & Educatie
2025

let's change
YOU. US. THE WORLD.

Handreiking Werken met ervaringen en ervaringskennis voor docenten Sociaal werk en Pedagogiek

Auteurs

Cora Bartelink & Marion van de Sande (De Haagse Hogeschool)

In samenwerking met Remy Vink en Ilona Wildeman (TNO) en Linda Gul (De Haagse Hogeschool)

Afdeling

Faculteit Sociaal Werk en Educatie / Lectoraat Jeugdhulp in Transformatie

Datum

1 april 2025

Type project

Handreiking

Versie

1.1

Deze handreiking is tot stand gekomen in samenwerking met docenten van de volgende hogescholen: Hogeschool Windesheim (locaties Zwolle en Almere), Hogeschool Utrecht, Hogeschool van Arnhem Nijmegen, De Haagse Hogeschool, Christelijke Hogeschool Ede.

De Handreiking is een eerste versie en wordt regelmatig geëvalueerd en bijgesteld op basis van ervaringen en ontwikkelingen in het onderwijs aan HBO Sociaal Werk en Pedagogiek opleidingen.

Inhoudsopgave

1	Aanleiding	4
2	Definities	5
2.1	Ervaringen, ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid	5
2.2	Drie bronnen van kennis: theorie, praktijk en ervaringen.....	7
3	Waarom aandacht voor ervaringskennis in de opleiding?	8
3.1	Belang van ervaringskennis in de opleiding.....	8
3.2	Begrenzen in de les.....	8
4	Aandachtspunten, voorwaarden en tips voor het werken met ervaringen en ervaringskennis in de opleiding	9
4.1	Leerdoelen voor het ontwikkelen van ervaringskennis	9
4.2	Tips om eigen ervaringen van studenten bespreekbaar te maken	10
4.3	Tips om eigen ervaringen en ervaringskennis van docenten en ervaringsdeskundigen in te zetten in het onderwijs	11
5	Ontwikkeling van ervaringskennis inbedden in het onderwijs	13
5.1	Incidentele aandacht voor de ontwikkeling van ervaringskennis in lessen	13
5.2	Ervaringskennis in een keuzevak.....	15
5.3	Ervaringskennis in verplichte onderdelen van het curriculum	15
5.4	Structurele aandacht voor de ontwikkeling van ervaringskennis in het curriculum.....	17
6	Ondersteuning van docenten	18
6.1	Structurele aandacht voor de ontwikkeling van ervaringskennis in het curriculum.....	18
6.2	Ervaringen uitwisselen tussen docenten.....	18
	Referenties.....	20
	Bijlage 1. Lesbrief Kindermishandeling.....	21
	Inleiding	22
1.	Kindermishandeling en huiselijk geweld en ervaringskennis	22
2.	Aandachtspunten les en activiteiten.....	23
2.1	Aandachtspunten	23
2.2	Activiteiten	23
	Literatuur	27
	Bijlage 2. Deelnemers focusgroepen	28

1 Aanleiding

In de sociale sector werken professionals die zelf allerlei ervaringen hebben. Die kunnen zowel positief als ontwrichtend zijn. Professionals willen zulke ervaringen (mogelijk) ook in het werken met cliënten/ouders en jeugdigen gebruiken. Precieze cijfers om hoeveel professionals met ontwrichtende en herstellervaringen het gaat, zijn er niet. Een deel van deze professionals heeft bewust gekozen voor een beroep in de sociale sector, om daarmee hun ervaringen constructief in te zetten.

Het onderzoek *Wanneer je als professional zelf ervaring hebt met huiselijk geweld of kindermishandeling* (Vink et al., 2023) laat zien dat professionals, studenten en (voormalige) cliënten het wenselijk vinden dat professionals – onder voorwaarden – hun ervaringen inzetten in de hulpverlening. De belangrijkste reden hiervoor is de verwachte potentiële meerwaarde voor cliënten: ze voelen zich eerder begrepen en het geeft hen hoop dat zij uit hun moeilijke situatie kunnen komen. Professionals met ervaringen met huiselijk geweld of kindermishandeling menen beter te kunnen aansluiten bij de belevingswereld en behoeften van cliënten. Bovendien kan het cliënten hoop op verandering geven, wanneer zij professionals ontmoeten die zelf ervaring met ontwrichting en herstel hebben.

Tegelijkertijd blijkt uit dit onderzoek dat professionals zoeken naar hoe zij op een professionele manier hun ervaringen kunnen inzetten (Vink et al., 2023). Bij velen van hen was er in de opleiding geen aandacht voor de eigen ervaringen en ervaringskennis. Ook studenten die op dit moment opgeleid worden, zeggen in de opleiding handvatten te missen hoe zij hun ervaringen professioneel kunnen benutten.

In het onderzoek van Vink en anderen (2023) is het perspectief van docenten die lesgeven aan de hbo-opleidingen Pedagogiek en Sociaal werk, niet onderzocht. Er lijkt wel in toenemende mate aandacht voor te zijn onder docenten, waarmee ook de behoefte aan handvatten voor het onderwijs toeneemt. Uit een informele verkenning onder docenten van De Haagse Hogeschool bleek dat een deel van hen niet goed weet hoe zij kunnen omgaan met studenten die in de lessen spontaan eigen ontwrichtende ervaringen delen. Uit een verdere verkenning blijkt dat sommige hogescholen een opleiding tot ervaringsdeskundige bieden (o.a. Hogeschool Windesheim), maar zij hebben de inzichten hieruit niet geïntegreerd in de opleidingen Pedagogiek en Sociaal werk.

Het is in toenemende mate belangrijk dat docenten in deze opleidingen weten hoe ze studenten kunnen leren hun ervaringskennis te gebruiken. Ten eerste omdat ervaringskennis een steeds belangrijkere positie in de opleidingsprofielen krijgt. Zo is in het sectorplan van de Hogere Sociale Studies ervaringskennis opgenomen als belangrijke bron van kennis voor de opleidingen Sociaal werk en Pedagogiek. Ten tweede omdat er maatschappelijk steeds meer aandacht is voor ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid. Steeds meer organisaties zetten ervaringsdeskundigen in en maken gebruik van ervaringskennis van hun medewerkers. Tegelijkertijd staat aandacht voor ervaringskennis in de opleidingen Sociaal werk en Pedagogiek nog in de kinderschoenen. Hoewel sommige hogescholen al langer bezig zijn met aandacht voor ervaringen en ervaringskennis, zijn veel docenten nog zoekend in de wijze waarop zij hiermee aan de slag kunnen gaan en wat hun rol daarin is.

Met deze handreiking willen we docenten van de hbo-opleidingen Pedagogiek en Sociaal werk handvatten bieden om met hun eigen ervaringen en die van studenten in de les aan de slag te gaan. In hoofdstuk 2 bespreken we het onderscheid tussen ervaringen, ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid. Hoofdstuk 3 beschrijft het belang van aandacht voor ervaringen en het ontwikkelen van ervaringskennis in de opleiding. Vervolgens gaat hoofdstuk 4 in op uitgangspunten om met de ontwikkeling van ervaringskennis aan de slag te gaan. Hoofdstuk 5 gaat daarna in op manieren waarop docenten de ontwikkeling van ervaringskennis in de opleidingen kunnen inbedden. Tot slot geeft hoofdstuk 6 aanbevelingen voor de ondersteuning van docenten om studenten te kunnen begeleiden bij het ontwikkelen van ervaringskennis.

2 Definities

2.1 Ervaringen, ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid

De termen ervaringen, ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid worden nogal eens door elkaar gebruikt. Voor een heldere definiëring sluiten we aan bij de definities die gehanteerd worden in het Beroepscompetentieprofiel Ervaringsdeskundigheid (2013).

- **Ervaringen:** hierbij gaat het om wat een persoon zelf meegemaakt heeft. In deze handleiding gaat het om gewone alledaagse levenservaringen, maar ook om ervaringen met crisis, ontwrichting, beperkingen en herstel. Alledaagse levenservaringen zijn bijvoorbeeld eigen ervaringen in de opvoeding of op school. Ontwrichtende ervaringen gaan bijvoorbeeld over het meemaken van huiselijk geweld of kindermishandeling, maar ook om psychische problemen, opgroeien in armoede, een chronisch zieke ouder of overlijden in de nabije omgeving. Bij herstelervaringen gaat het om ervaringen met behandeling en het leren omgaan met de ervaringen of de aandoening waar een persoon mee te maken heeft (gehad). Iemand met bepaalde ervaringen heeft hierover persoonlijke kennis, die niet geldt voor anderen die vergelijkbare ervaringen hebben. Context en achtergrondkenmerken bepalen de persoonlijke ervaringen.
- **Ervaringskennis:** dit omvat alles wat iemand weet en kent vanuit doorleefde ervaring. Iemand met ervaringskennis heeft nagedacht over de gebeurtenissen en ervaringen en hieruit inzichten voor zichzelf en anderen ontwikkeld. Het gaat niet alleen om kennis van bepaalde problematiek, zoals huiselijk geweld of kindermishandeling, maar ook om (positieve) ervaringen met hulpverlening en herstel. Daarbij gaat het niet alleen inzichten vanuit de eigen ervaringen, maar het gaat daarnaast ook om inzichten vanuit ervaringen van anderen en eventuele andere bronnen.
- **Ervaringsdeskundigheid:** dit is “het vermogen om op grond van eigen herstelervaringen voor anderen ruimte te maken voor herstel” (Liefhebber et al., 2013). Naast de inzichten uit hun eigen ervaringen nemen ervaringsdeskundigen ook andere inzichten mee: zij hebben hun persoonlijke ervaringskennis verbonden aan collectieve ervaringskennis. Bij collectieve ervaringskennis gaat het om de bundeling van ervaringskennis van anderen en om kennis uit theorie en onderzoek. Ook hebben ervaringsdeskundigen vaardigheden geleerd om hun ervaringskennis te delen, vaak via een training of opleiding. Zij zetten hun ervaringskennis bijvoorbeeld in door anderen in een vergelijkbare situatie te begeleiden of door die te delen ten behoeve van beleid, onderwijs, onderzoek en praktijk.

Onderstaande figuur laat de verhouding tussen ervaringen, ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid zien.

Figuur 1. Onderscheid tussen ervaringen, ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid (Van Erp, Van Vugt, & Boertien, 2022)

Beeldmateriaal met toelichting over begrippen

De Hogeschool van Arnhem en Nijmegen biedt op [haar website](#) diverse filmpjes en andere informatie over ervaringen, ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid aan.

Onder andere vind je daar het filmpje [Ervaringsdeskundigheid voor dummies](#), dat de begrippen ervaringen, ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid toelicht.

2.2 Drie bronnen van kennis: theorie, praktijk en ervaringen

Hogere sociaal agogische opleidingen hebben de opdracht om studenten te leren dat er drie gelijkwaardige bronnen van kennis zijn: kennis uit theorie, praktijk en ervaringen (Losse, 2015). Deze drie bronnen van kennis zijn noodzakelijk bij het werken in de sociale sector. Om ervaringen van anderen goed te kunnen benutten is het nodig dat studenten hun eigen ervaringen leren verkennen en daarop reflecteren. Dat is een voorwaarde om die professioneel in te zetten in contacten met jeugdigen en ouders of andere cliënten. Het combineren van die drie kennisbronnen is zowel in onderzoek en praktijk als in de hogere sociale studies in ontwikkeling.

3 Waarom aandacht voor ervaringskennis in de opleiding?

3.1 Belang van ervaringskennis in de opleiding

Aandacht voor ervaringen en ervaringskennis is om diverse redenen belangrijk. Ten eerste krijgen docenten hoe dan ook te maken met studenten die bepaalde ervaringen hebben. Dat kunnen hele gewone ervaringen zijn, zoals ervaringen met opvoeding door ouders, maar ook ontwrichtende ervaringen. Voor een aanzienlijk deel van de studenten zijn deze ervaringen ook reden om voor een opleiding Sociaal werk of Pedagogiek te kiezen. Docenten kunnen er beter goed op voorbereid zijn dat persoonlijke ervaringen van studenten in hun lessen naar boven kunnen komen dan dat die hen onverwachts overvallen. In (theoretische) lessen waarin ontwrichtende ervaringen zoals huiselijk geweld en kindermishandeling besproken worden, brengen studenten vaak hun eigen ervaringen hiermee naar voren. De aangereikte theorie of praktijkkennis raakt aan hun eigen ervaringen. En omdat zij hun ervaringen en de theorie en praktijk met elkaar associëren, ervaren zij de behoefte om die ervaringen ook in de les te bespreken.

Ten tweede zoeken studenten naar manieren waarop zij hun persoonlijke ervaringen kunnen integreren in hun handelen als toekomstig beroepsbeoefenaar. Vaak willen zij die gebruiken om anderen te helpen, maar hebben zij geen idee hoe zij dat op een professionele manier kunnen doen. Het is hen ook niet altijd duidelijk op welke plekken in de opleiding zij hiermee terecht kunnen. Expliciete aandacht in de opleiding voor (het professioneel benutten van) hun eigen ervaringen betekent voor hen af waar en wanneer die passend zijn om te delen. Dat neemt niet weg dat het voorkomt dat zij ook hun ervaringen in lessen naar voren brengen waar geen aandacht is voor ervaringskennis. Wanneer dit gebeurt, is het ook in deze lessen nodig dat docenten voorbereid zijn om de ervaringen en ervaringskennis te hanteren in hun les.

Ten derde is de bedoeling dat studenten in hun opleiding leren werken met de drie verschillende kennisbronnen. Hun eigen ervaringen en die van medestudenten zijn daar onderdeel van.

3.2 Begrenzen in de les

Hoewel het goed is om in de opleiding aandacht te schenken aan ervaringskennis, is het tegelijkertijd goed om de grenzen daaraan te bepalen. Docenten hebben immers een didactische verantwoordelijkheid, geen therapeutische. Het is aan docenten om ingebrachte ervaringen om te zetten in een leerervaring. Ten eerste gaat het om beroepsopleidingen, die studenten niet opleiden tot ervaringsdeskundigen. In een beroepsopleiding is belangrijk dat studenten hun persoonlijke ervaringen integreren in hun handelen als professional. Daarmee ontwikkelen zij ervaringskennis. Voor de ontwikkeling tot ervaringsdeskundige bestaan er andere opleidingen. Ten tweede is een opleiding geen therapie. Verwacht mag worden dat studenten leren omgaan met hun eigen ervaringen, en als dat nodig is professionele hulp zoeken wanneer hun ervaringen hen belemmeren in hun beroepsontwikkeling. Overigens bleek ook uit onderzoek van Vink en anderen (2023) dat studenten niet verwachten van de opleiding dat die hen hulp biedt bij het omgaan met problemen als gevolg van persoonlijke ervaringen. Ten derde staat het studenten vrij of en hoe zij openheid geven over hun persoonlijke ontwrichtende ervaringen en herstel. Wel is belangrijk te realiseren dat deze ervaringen altijd het leerproces van studenten beïnvloeden. Daarom is het belangrijk dat docenten in staat zijn om studenten hierbij te ondersteunen. Wanneer studenten meer begeleiding nodig hebben om met hun persoonlijke ervaringen om te leren dan docenten kunnen bieden, is het van belang dat docenten weten naar wie ze studenten kunnen verwijzen voor verdere begeleiding (bijv. een studieloopbaanbegeleider, studentpsycholoog of externe professionals).

4 Aandachtspunten, voorwaarden en tips voor het werken met ervaringen en ervaringskennis in de opleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op de leerdoelen voor de ontwikkeling van ervaringskennis. Vervolgens zijn aandachtspunten voor het bespreken van ervaringen in de opleiding geformuleerd. Tot slot staan we stil bij het gebruik van de ervaringskennis van docenten zelf en bij de inzet van ervaringsdeskundigen in het onderwijs.

In onderstaande zijn voorbeelden van oefeningen en filmpjes opgenomen als illustratie om ervaringen en ervaringskennis te delen in het onderwijs.

4.1 Leerdoelen voor het ontwikkelen van ervaringskennis

Het is nodig dat studenten leren op een zorgvuldige manier hun eigen (positieve, ontwrichtende en herstel) ervaringen te hanteren en eventueel in contacten met ouders en jeugdigen te in te brengen.

Een docent formuleerde het als volgt: ‘Studenten moeten leren om eigen ervaringen zorgvuldig te delen. En, ze moeten verder komen dan “dat herken ik” of “oh ja, ik snap wel hoe jij je voelt, want toen ik...”.

Leerdoelen zijn:

- Verschillen in ervaringen te respecteren en te waarderen;
- Zich bewust worden van hun eigen (positieve, ontwrichtende en herstel) ervaringen met opgroeien en opvoeden, die ervaringen kennen en kunnen hanteren in contacten met anderen;
- Betekenis te geven aan eigen ervaringen en die van jeugdigen en ouders in hun beroepsmatig handelen op basis van theoretische kennis.
Het verbinden van kennis uit theorie, praktijk en (eigen) ervaringen helpt studenten om verder te komen dan het delen van eigen ervaringen. Ook helpt het hen om theoretische kennis te vertalen naar concrete ervaringen, bijvoorbeeld verschillen in wat zijzelf en anderen gewenst en ongewenst gedrag vinden. Het delen van ervaringen met medestudenten en het ontwikkelen van gezamenlijke kennis over zulke ervaringen verrijkt hun handelingsrepertoire in het werken met jeugdigen en ouders.
- Eigen ervaringen, kennis uit de beroepspraktijk en kennis uit theorie op een professionele manier gebruiken in de ondersteuning van jeugdigen en ouders.

Om op een goede manier aandacht aan ervaringen te besteden is het belangrijk dat een aantal randvoorwaarden in de klas zijn geborgd. Dat zijn:

- Een basis van vertrouwen tussen studenten onderling en tussen studenten en docenten is voorwaarde om bewust te werken met ervaringen en ervaringskennis. Door stapsgewijs te werken aan dat vertrouwen en het delen van ervaringen komt er ruimte om ontwrichtende ervaringen te delen en te koppelen aan kennis uit andere bronnen.
- Aandacht voor eigen ervaringen in lessen vraagt flexibiliteit ruimte te bieden voor het delen van eigen ervaringen in een veilige context. Dat vraagt van een docent om (onverwachte) inbreng van ervaringen te hanteren ten behoeve van het leerproces van alle studenten. Een duidelijke structuur waarin gedeelde ervaringen steeds gekoppeld worden aan de inhoud en het doel van een les is daaraan ondersteunend. Door ervaringen te koppelen aan de lesinhoud kan voorkomen worden dat emoties de overhand krijgen en het doel van een les uit het oog verdwijnt.

- Studenten zijn zelf verantwoordelijk voor het delen van ervaringen en ook voor hoe die gedeeld worden. Docenten hebben de taak om een veilige leeromgeving te waarborgen voor studenten die ervaringen delen én voor andere studenten die dat misschien niet willen (zie ook 4.3 van deze handreiking). Dat betekent dat zij ruimte geven voor ervaringen, maar ook grenzen stellen, wanneer zij ervaringen delen die weinig te maken hebben met de lesinhoud. Zo nodig kan verwezen worden naar de inhoud van andere lessen of naar supervisie of studie-coaching.

Onderstaand zijn algemene tips en aandachtspunten geformuleerd van docenten die meer en minder vertrouwd zijn met het werken met eigen ervaringen, ervaringskennis en ervaringsdeskundigen.

4.2 Tips om eigen ervaringen van studenten bespreekbaar te maken

De volgende tips om de ervaringen bespreekbaar te maken zijn gebaseerd op de kennis van een aantal opleidingen die al werken met de eigen ervaringen van studenten.

1. *Bespreek aan het begin van een les of lessenreeks dat studenten hun ervaringen kunnen delen.*
Belangrijk daarbij is ook afspraken met een klas te maken over hoe zij omgaan met persoonlijke informatie van klasgenoten. Ten eerste is het nodig dat zij met respect en onbevooroordeeld te luisteren naar ieders verhaal. Ten tweede is het van belang dat zij leren om die niet te delen met derden. Dat betekent dat er afspraken in de klas gemaakt worden om persoonlijke verhalen niet aan anderen door te vertellen.
2. *Geef gelegenheid voor het delen van zowel positieve en herstel-ervaringen als aan ontwrichtende ervaringen.*
Alle ervaringen zijn waardevol en kunnen aan lesstof verbonden worden. Verschillen in ervaringen zijn betekenisvol voor het leren van alle studenten in een groep, omdat deze het perspectief van studenten verbreden en leiden tot de ontwikkeling van ervaringskennis. Daarbij kan de docent studenten gericht – met een concrete vraag – uitnodigen om ervaringen te delen en die te verbinden met de lesinhoud. Zo nodig kan de docent ondersteuning bieden met het leggen van relaties tussen ervaringen en kennis uit andere bronnen.
3. *Zorg voor zorgvuldigheid, dosering en nazorg bij het delen van ervaringen.*
Dat betekent voor docenten dat zij zorgen dat een les waarin studenten ervaringen hebben gedeeld, zorgvuldig wordt afgerond, zo nodig door te verwijzen naar een meer ervaren collega of een student-counselor (die op sommige hogescholen beschikbaar is). Het delen van een ervaring koppelt de docent steeds weer aan de lesstof. In het afronden van een les waarin eigen ervaringen besproken zijn is het belangrijk om bij studenten (individueel) te checken hoe het delen van hun ervaring beleefd is.
4. *Gebruik het delen van ervaringen en ervaringskennis om studenten te laten reflecteren op hun studiekeuze, - voortgang en de centrale beroepswaarden*
Docenten kunnen tijdens studiecoaching/-begeleiding, supervisie en het werken met de beroepscode stil staan bij zowel positieve als ontwrichtende ervaringen van studenten. Dat helpt studenten om zich bewust te worden van de waarde van het delen van ervaringen voor hun ontwikkeling als professional. Sommige opleidingen hebben daarvoor een docent als aanspreekpunt aangewezen, waar studenten terecht kunnen om gedeelde ervaringen in een les te bespreken. Daarbij is van belang ook aandacht te schenken aan studenten die vooral positieve ervaringen hebben, zodat zij niet het gevoel krijgen dat eigen ontwrichtende noodzakelijk zijn om professional te worden en ontdekken hoe zij hun overwegend positieve ervaringen kunnen benutten in de hulpverlening.

Oefening

Een laagdrempelige manier om studenten met eigen ervaringen aan de slag te laten gaan is de volgende:

1. Geef als docent een voorbeeld van een boodschap over goed gedrag die jijzelf van huis uit hebt meegekregen.
2. Vraag studenten om boodschappen over goed gedrag die zij van huis uit hebben mee gekregen op te schrijven? Daarbij kun je denken aan 'iemand aankijken als je tegen hem praat of juist niet, 'eten met een lepel of met mes en vork'; 'je mening geven over gedrag van anderen of juist niet';
3. Vraag studenten om hun ervaringen te delen en overeenkomsten en verschillen in kaart te brengen;
4. Vraag studenten om kennis over goed gedrag op te zoeken in literatuur over opvoeden in verschillende culturele en/of sociaaleconomische groepen;
5. Vraag studenten om met elkaar te bespreken hoe je kunt omgaan met verschillen in goed gedrag tussen jezelf en jeugdigen en ouders?

Naast laagdrempelige manieren om met eigen ervaringen om te gaan zijn er ook oefeningen ontwikkeld over ervaringen rond meer beladen thema's zoals stigma's. Oefeningen om ervaringen met zulke stigma's te bespreken kun je tegen betaling bestellen via de volgende link [StigmaTools herzien en vernieuwd - De Bagagedrager](#).

Collega Ragonda Kaizer van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen heeft ervaring met het werken met deze tools in het onderwijs (Ragonda.Kaizer@han.nl).

Meer kennis over het werken met eigen ervaringen en praktische handvatten en voordelen en valkuilen daarvan vind je het boek van Lenny Kruit.

Inzet van eigen ervaringen bij sociaal werk

Door Lenny Kruit (2021)

Dit boek is bedoeld voor studenten in sociale studies die hun persoonlijke ervaringen willen inzetten in het werk. Het gaat in op onderwerpen als:

- Welke ervaringen kun je inzetten;
- Gevoelens waarmee je te maken kan krijgen als je eigen ervaringen gaat inzetten, zoals gevoelens van kracht, kwetsbaarheid, trots en schaamte;
- Hoe maak je een verhaal van je eigen ervaringen;
- Voordelen en valkuilen bij het inzetten van eigen ervaringen;
- Hoe je jezelf kunt oefenen in het inzetten van eigen ervaringen.

4.3 Tips om eigen ervaringen en ervaringskennis van docenten en ervaringsdeskundigen in te zetten in het onderwijs

Zowel de inbreng van ervaringskennis van docenten als de inzet van ervaringsdeskundigen kan bijdragen aan de ontwikkeling van ervaringskennis bij studenten.

1. *Door als docent eigen ervaringen te delen staan docenten model voor het bespreken van ervaringen van studenten.* De docent is een voorbeeld in het werken met ervaringen, ervaringskennis en het benutten van ervaringsdeskundigheid. Dat betekent dat een docent open is over eigen ervaringen en eigen ervaringskennis op passende wijze inbrengt in het onderwijs. Op deze wijze ontstaat een parallel proces. Wat de studenten ervaren in contact met de docent, kunnen de zij ook gebruiken in

hun met jeugdigen en ouders. De openheid van de docent draagt bij aan *gelijkwaardigheid* in de het onderwijs en helpt om samen met studenten een *veilig leerklimaat* te creëren. De docent deelt daarom ook (een deel) van het eigen ervarings-/herstelverhaal in de opleiding.

2. Docenten laten ook zien hoe zij hun *ervaringen op gepaste wijze verbinden* met de lesinhoud. Daarbij zorgen zij voor een balans tussen de kennis uit theorie, de praktijk en (eigen) ervaringen in relatie tot de les.

Zoals boven is aangegeven is een veilige omgeving van belang voor het delen van ervaringen van studenten. Dat geldt ook voor het delen van de ervaringen door docenten. Van belang is dat zij hiertoe toegerust zijn. Dat betekent dat zij voorafgaand aan een les of lessenreeks bepalen welke ervaringen zij willen delen. Dat helpt om zichzelf (en studenten) te begrenzen in het delen van ervaringen en om die te kunnen verbinden met de inhoud van de les. Lenny Kruit (2021) gaat dieper in op manieren waarop docenten dit kunnen doen.

Een aantal hogescholen heeft een training voor docenten ontwikkeld om hen toe te rusten (zie hoofdstuk 6). Ook raden we docenten aan om met collega's ervaringen uit te wisselen over het delen van (eigen) ervaringen en het verbinden daarvan met de lesinhoud.

Als docent kun je eventuele eigen ervaringen rond kindermishandeling en huiselijk geweld delen en verbinden met de inhoud van de les(sen). Op basis daarvan kun je studenten uitnodigen om ook hun ervaringen te delen. Zo sta je model voor studenten en kun je hen laten zien welke ervaringen je op welke manier kunt delen, aansluitend op de lesstof. Een voorbeeld daarvan is om de 'pedagogische tik' te koppelen aan theorie en praktijkervaringen met straffen en belonen.

3. *Ervaringsdeskundigen kunnen een voorbeeld zijn voor studenten om ervaringen en ervaringskennis te delen.* Zij zijn vertrouwd met het gebruiken eigen ervaringen met ontwrichting en herstel, maar ook collectieve ervaringen. De inzet van ervaringsdeskundigen kan behulpzaam zijn om studenten het perspectief van ouders of jeugdigen beter te laten begrijpen. Ervaringsdeskundigen zijn getraind om hun eigen verhaal in relatie tot bredere ervaringskennis over te dragen. Ook kunnen zij studenten feedback geven hoe bepaald taalgebruik (jargon) en gedragingen overkomen op ouders en jeugdigen. In bijvoorbeeld rollenspellen kunnen studenten leren om aan te sluiten bij de ervaringen van jeugdigen en ouders.
4. Bij het werken met ervaringen en ervaringskennis in het onderwijs moet er voor gewaakt worden dat die *niet anekdotisch of exemplarisch zijn voor één student, docent of ervaringsdeskundige*. Het delen van diverse persoonlijke ervaringen in ene les draagt bij aan het ontwikkelen van een bredere blik van studenten, als het gaat over positieve en herstelervaringen en ontwrichtende ervaringen.
5. Om met ervaringen en de ontwikkeling van ervaringskennis in het onderwijs aan de slag te gaan is *ondersteuning van docenten cruciaal*. Om tijdens lessen aandacht te besteden aan ervaringen is het noodzakelijk dat docenten nut en noodzaak voor de professionele en persoonlijke ontwikkeling van studenten inzien. Weerstand tegen ruimte voor ervaringen en het ontwikkelen van ervaringskennis is daar onderdeel van. Docenten hebben ruimte en tijd nodig om te leren omgaan met ervaringen (in hoofdstuk 6 gaan we in op ondersteuningsmogelijkheden voor docenten).

5 Ontwikkeling van ervaringskennis inbedden in het onderwijs

Het omgaan met ervaringen en het ontwikkelen van ervaringskennis kunnen op verschillende manieren aandacht krijgen in het onderwijs, variërend van incidentele aandacht in een les tot structurele aandacht als onderdeel van het curriculum. Docenten die zeggenschap hebben over de inhoud van hun les(sen) kunnen de ontwikkeling van ervaringskennis bij studenten naar eigen inzicht invullen. Voor het opnemen van ervaringskennis in het curriculum is echter draagvlak nodig in de gehele opleiding. Daarbij kan gedacht worden aan een stapsgewijze opbouw van aandacht voor ervaringskennis in diverse studieonderdelen in verschillende leerjaren.

Voor het leerproces van studenten is het altijd noodzakelijk is om aandacht te schenken aan hun eigen ervaringen en hoe zij die op een adequate manier kunnen hanteren. Ook vergroot dit het leerrendement door de koppeling van kennis uit de eigen ervaringen aan theoretische en praktische/methodische kennis. Eveneens draagt het bij aan het onderzoekend en zelf-reflecterend vermogen van studenten en het gebruik van de drie eerdergenoemde kennisbronnen.

5.1 Incidentele aandacht voor de ontwikkeling van ervaringskennis in lessen

Docenten die in hun eigen lessen aandacht willen besteden aan de ontwikkeling van ervaringskennis kunnen bijvoorbeeld vragen welke ervaringen van studenten gerelateerd zijn aan de geboden lesstof. Daarbij kunnen zij stilstaan bij de mate waarin studenten zich herkennen in de lesstof dan wel dat hun ervaringen daarvan afwijken. Daarmee kunnen zij de ervaringen van studenten duiden in het licht van de aangeboden lesstof. In een lesbrief aan het einde van deze handreiking is een lesbrief opgenomen voor docenten die met ervaringen van kindermishandeling aan de slag willen.

Een mogelijkheid is ook om op een jaarlijks terugkerend moment aandacht te schenken aan eigen ervaringen van studenten. Dit kan bijvoorbeeld tijdens de Week van de Opvoeding, de Week tegen Kindermishandeling, in een verrijkingsweek of een Dag van ervaringen en ervaringskennis waar allerlei extra activiteiten aan studenten aangeboden worden.

Oefening

Met de volgende oefening kun je als docent (eigen) ervaringen van studenten over diverse opvoedingscontexten bespreken.

Bijvoorbeeld met studenten in jaar 1 (die elkaar nog niet goed kennen).

Verdeel de klas in groepjes van vier.

Instructie: Vraag elk groepjes op zoek te gaan naar gemeenschappelijke factoren in de opvoeding, zoals bijvoorbeeld opgevoed in 1- of 2-oudergezin, samengesteld gezin, pleeggezin of groepsopvoeding, groot/klein gezin, boodschappen die je in je opvoeding hebt meegekregen etc. Vraag hen om vervolgens één factor te kiezen en te komen tot de beschrijving van één gedeelde ervaring.

- Na tien minuten vertelt één persoon uit het groepje de gemeenschappelijke ervaring. De andere deelnemers (in een klas) stellen vragen.

- Als de verteller helemaal klaar is, geven de andere groepsgenoten aan in hoeverre ze zich in dit 'collectieve verhaal' herkenden. - *Waar herken je je in?* - *En waarin niet?* - *Waar zou dat mee te maken kunnen hebben?* –

Sluit af met de vraag in het groepje: Hoe kan je dit collectieve verhaal gebruiken in het werken met ouders en jeugdigen.

Vervolgens kunnen ook andere groepjes hun gedeelde ervaring vertellen.

Bron: [Op ervaringen kun je bouwen: Een handreiking voor onderwijs en praktijk](#) (Van Hal et al., 2017)

In deze handreiking zijn ook andere oefeningen opgenomen voor het werken met ervaringen en ervaringskennis in het onderwijs.

Docenten kunnen niet alleen de eigen ervaringen van studenten gebruiken in de lessen, maar ook documentaires, boeken en autobiografieën zijn bruikbaar voor om ervaringen te duiden in samenhang met theoretische en praktische kennis. Van belang is dat alle studenten de kracht van ervaringen en ervaringskennis én de noodzaak om daar zorgvuldig en gefundeerd mee om te gaan leren kennen en gebruiken.

Aan de slag met ervaringen met huiselijk geweld

Docenten die met studenten aan de slag willen om ervaringen met huiselijk geweld te duiden kunnen gebruik maken van:

[Gedeelde Ervaringen – Tips en inzichten die helpen om te gaan met verschillende sociale problemen](#). In dit filmpje worden onder andere ervaringen met partnergeweld gedeeld.

Je kunt als docent studenten vragen om in een groepje de ervaringen van diverse mensen in de filmpjes te bespreken en daarbij de betekenis voor hen en hun eventuele kinderen te duiden en op te schrijven. Vraag vervolgens elk groepje de betekenissen te delen in de klas. Op basis daarvan kun je met de klas een gezamenlijke mind-map maken van de betekenis van partnergeweld voor mensen zelf en hun kinderen. Sluit de les af met een samenvatting van de belangrijkste bevindingen op de Mindmap.

Een vergelijkbare oefening kan ook worden ingezet nadat studenten bijvoorbeeld een boek, gedicht of kort verhaal hebben gelezen over kindermishandeling of huiselijk geweld.

In de bijlage van deze handreiking is in een zogenoemde een Lesbrieft een les uitgewerkt om met studenten ervaringen met kindermishandeling te delen, bijvoorbeeld tijdens de week van de opvoeding.

5.2 Ervaringskennis in een keuzevak

Hogescholen kunnen er ook voor kiezen om aanvullend op aandacht voor ervaringen van studenten een keuzevak over de ontwikkeling van ervaringskennis aanbieden. Niet alle studenten zullen voor een dergelijk keuzevak kiezen. Het is wel een mogelijkheid om een begin te maken met de integratie van ervaringskennis en daar structureel aandacht aan te besteden.

Opleidingsaanbod m.b.t. ervaringskennis en ervaringsdeskundigheid

Diverse hogescholen bieden een minor, Associate Degree of bachelor programma aan voor studenten die zich verder willen scholen als ervaringsdeskundige professional.

Voor meer informatie zie bijvoorbeeld:

- [Kies op maat - Ervaringsdeskundigheid](#)
- [Hogeschool van Amsterdam](#)
- [Hanze](#)
- [Saxion](#)
- [Fontys](#)
- [Hogeschool van Arnhem en Nijmegen](#)
- [Windesheim, Minor Ervaringsdeskundigheid](#) en/of [Master Ervaringsdeskundigheid: Master Ervaringsdeskundigheid](#)

5.3 Ervaringskennis in verplichte onderdelen van het curriculum

Er zijn verschillende mogelijkheden om de ontwikkeling van ervaringskennis een onderdeel van het verplichte deel van het curriculum te maken. We doen een aantal suggesties:

Handreiking Werken met ervaringen en ervaringskennis voor docenten Sociaal werk en Pedagogiek

Faculteit Sociaal Werk en Educatie / Lectoraat Jeugdhulp in Transformatie – versie 1.1

De Haagse Hogeschool, 2025

1. *Inhoudelijke lessenreeks over opvoeding en ontwikkeling*

In zulke lessen kan aandacht besteed worden aan eigen opvoedervaringen van studenten. Dat is relevant om inzicht te ontwikkelen in de diversiteit aan opvoeding en ontwikkeling, bijvoorbeeld over een onderwerp als belonen en straffen. Op die manier wordt ruimte geboden voor het normaliseren van verschillen in het licht van de gezinnen en omgeving waarin jeugdigen opgroeien. Op basis van diverse ervaringen van studenten, docenten en mogelijk ook ervaringsdeskundige jeugdigen en ouders kan ervaringskennis gekoppeld worden aan kennis uit theorie en praktijk over straffen en belonen. Op basis daarvan kan leren studenten zich een beeld vormen van 'goed-genoege' opvoeden en opgroeien.

Lessenreeks Opvoeden en ontwikkelen

Docenten die structureel aandacht willen besteden aan ervaringen en ervaringskennis van studenten kunnen dat bijvoorbeeld koppelen aan een lessenreeks over opvoeden en ontwikkelen. Diverse thema's lenen zich daarvoor zoals:

- Straffen en belonen
- Opvoedingsstijlen
- Ontwikkelingsfasen en (on)gewenst gedrag
- Ontwikkelingsproblemen

2. *Professionaliseringslijn*

Hierin staan de ontwikkelingen van studenten tot professional centraal. Ervaringen krijgen hier vaak logischerwijs al een plek in. Belangrijk is daarbij niet alleen aandacht te schenken aan ervaringen gedurende de opleiding en stage, maar ook aan belangrijke eerdere ervaringen die van invloed zijn op het gehele leerproces gedurende de opleiding. Dat kan bijvoorbeeld met een socialisatieverslag of levenslijn in de beginfase van de opleiding en het bespreken tijdens stages van ervaringen met en van jeugdigen en ouders die raken aan eigen ervaringen. Daarbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een opdracht tijdens de stage om een eigen ervaring te bespreken met collega's en/of jeugdigen en ouders.

Ervaringen met ervaringskennis in de professionaliseringslijn

Voor docenten en opleidingen die aan de slag willen met ervaringen en ervaringskennis in de professionaliseringslijn, kan het voorbeeld van het [Leerteam van de Hogeschool Utrecht](#) inspirerend zijn.

3. *Studieloopbaanbegeleiding/-coaching/Supervisie*

Hierin staan de ontwikkelingen van studenten in de opleiding eveneens centraal. Ervaringen van studenten kunnen ook hier een logische plek krijgen. Belangrijk is dat docenten studenten bevragen op belangrijke eerdere ervaringen die mogelijk van invloed zijn op hun leerproces.

Studenten met ontwrichtende ervaringen begeleiden in studieloopbaanbegeleiding

Als studieloopbaanbegeleider of studiecoach merken docenten regelmatig dat eigen (ontwrichtende) ervaringen van studenten hun studiekeuze en -voortgang beïnvloeden. Zulke ervaringen kunnen ook raken aan centrale beroepswaarden zoals respect voor menselijke waardigheid en autonomie, en betrokkenheid en de bereidheid om mensen bij te staan (zie de [beroepscode voor professionals in sociaal werk](#)).

De kennisbasis en praktijkervaringen met complexe gezinssituaties en problemen van jeugdigen en ouders tijdens stages en werk kunnen studenten confronteren met eigen (ontwrichtende) ervaringen. Studenten zijn zich hier niet altijd bewust van.

Van belang is dat studiecoaches oog hebben voor de invloed van eigen ervaringen van studenten. Alleen dan kunnen zij studenten helpen om stil te staan bij deze ervaringen en de impact daarvan op hun (toekomstige) werk. Dat is noodzakelijk om te voorkomen dat studenten tijdens hun stage of werk overspoeld worden door hun eigen ervaringen en de jeugdigen en ouders met wie zij werken daarmee belasten.

Stilstaan bij de ervaringen van studenten kunnen studiecoaches bijvoorbeeld door hen een levenslijn te laten maken. Studiecoaches kunnen de ervaringen vervolgens koppelen aan de inhoud van de opleiding en studenten helpen ontdekken of en hoe hun ervaringen kunnen belemmeren of bevorderen in de hulpverlening aan andere mensen.

5.4 Structurele aandacht voor de ontwikkeling van ervaringskennis in het curriculum

Docententeams kunnen er met elkaar voor kiezen om ervaringskennis bij studenten door het gehele curriculum heen aandacht te ontwikkelen. Zo kunnen zij met elkaar doorlopende leerlijnen ontwikkelen, waarin voor elk leerjaar en in diverse leeruitkomsten en vak inhouden aandacht is voor ervaringen en de ontwikkeling van ervaringskennis.

In de opbouw door de leerjaren kan dat er als volgt uitzien.

Curriculumopzet m.b.t. ervaringsdeskundigheid

Jaar 1: Onderzoeken van en oriënteren op ervaringen van studenten, bijvoorbeeld tijdens lessen studieloopbaanbegeleiding en ontwikkelen van een onderzoekende houding

Jaar 2: Vaardigheden leren om eigen ervaringen te koppelen aan theorie en methodisch werken (praktijk) met ervaringen van jeugdigen en ouders, bijvoorbeeld tijdens vaardigheden lessen

Jaar 3: Stage/supervisie eigen ervaringen koppelen aan professioneel handelen rond ervaringen van jeugdigen en ouders en reflectie daarop

Jaar 4: Afstudeerproject methoden en instrumenten om eigen en andermans ervaringskennis te verzamelen en de betekenis daarvan voor de hulpverlening te duiden in samenhang met theoretische en praktische/methodische kennis

Met docenten van diverse opleidingen is bovenstaande opbouw ontwikkeld om structureel en in verschillende studiefasen ervaringen van studenten en ervaringskennis te ontsluiten.

6 Ondersteuning van docenten

Training van docenten en uitwisseling met collega's over aandacht voor het werken met positieve en herstel-ervaringen en ontwrichtende ervaringen zijn wenselijk om hen te ondersteunen.

6.1 Structurele aandacht voor de ontwikkeling van ervaringskennis in het curriculum

Het trainen van docenten helpt om hen te ondersteunen om met ervaringen in de klas aan de slag te gaan. Doel van een dergelijke training is docenten bewust te maken van hun eigen ervaringen en ervaringskennis, hen vaardigheden aan te leren voor de ontwikkeling van ervaringskennis en hen middelen aan te reiken waarmee ze aan de slag kunnen gaan in het onderwijs. Docenten leren daarin ook hoe zij hun eigen ervaringen kunnen delen, zodat studenten daarvan kunnen leren.

Dat leren van studenten heeft twee kanten:

1. Studenten leren hoe ze op een zorgvuldige manier ervaringen kunnen delen. De docent is daarbij rolmodel voor hoe zij in contacten met ouders en jeugdigen ervaringen kunnen delen. De kunst is vooral om niet het eigen verhaal centraal te stellen, maar wat de ander nodig heeft. In het geval van studenten om te leren; in het geval van ouders en jeugdigen om bewust te worden van de situatie en hen te motiveren.
2. Studenten leren hoe zij ervaringen kunnen verbinden aan kennis uit theorie en praktijk.

Training voor docenten

De Hogeschool van Arnhem en Nijmegen en Hogeschool Windesheim hebben beide een training ontwikkeld om docenten te ondersteunen bij het werken met ervaringen van studenten. In deze trainingen besteden zij aandacht aan de persoonlijke ontwikkeling van docenten en studenten en contextfactoren. Hun ervaring leert dat een training van twee keer anderhalf uur een mooie basis voor docenten vormt om aan de slag te gaan met ervaringskennis in het onderwijs.

In zulke trainingen wordt bijvoorbeeld aandacht besteed aan de volgende onderwerpen:

- Kennismaken met de begrippen
- Aan de slag met je eigen ervaringen
- Basisvaardigheden: leren inzetten van eigen ervaringen
- Naar huis met concrete handvatten

De genoemde hogescholen bieden bijvoorbeeld een korte training (2 bijeenkomsten) aan voor docenten, maar ook een training om de eigen ervaringskennis van docenten te onderzoeken (10 bijeenkomsten) om te werken met eigen ervaringen in het onderwijs.

Voor meer informatie over de trainingen kun je contact opnemen met Leonie de Quelerij (LJ.de.Quelerij@windesheim.nl) of Elske van Oostaaijen (Elske.vanOostaijen@han.nl).

6.2 Ervaringen uitwisselen tussen docenten

Docenten kunnen van elkaar leren hoe zij met studenten aan de slag kunnen om ervaringskennis te ontwikkelen. Door ervaringen met elkaar te delen in een team of vakgroep creëren docenten

gezamenlijke kennis over het ontwikkelen van ervaringskennis bij studenten. Belangrijk is dat daarbij aandacht is voor successen en de manier waarop zij dat succes hebben weten te behalen (succesfactoren). Door successen te expliciteren worden zij bewust bekwaam en creëren met elkaar de mogelijkheid om op de successen voort te bouwen. Tegelijkertijd is het ook zinvol om met elkaar stil te staan bij eventuele hindernissen en gezamenlijk te zoeken hoe deze op te lossen zijn.

Mogelijk zijn er docenten in een team die ook ervaringsdeskundige zijn. Zij kunnen als vraagbaak dienen voor collega's met minder expertise op dit gebied en als 'aandachtsfunctionaris' ervaringsdeskundigheid binnen een opleiding.

Referenties

- Liefhebber, S., Kluft, M., Van Bakel, M., Van Rooijen, S., Boertien, D., & Kamoschinski, J. (2013). Ervaringsdeskundigheid: Beroepsprofiel. Utrecht: GGZ Nederland, Trimbos-instituut, HEE!, Kenniscentrum Phrenos. Gedownload op 20 januari 2023 van <https://www.trimbos.nl/wp-content/uploads/sites/31/2021/09/dl019-ervaringsdeskundigheid-beroepscompetentieprofiel.pdf>
- Kruit, L. (2021). Inzet van eigen ervaringen bij sociaal werk. Groningen: Noordhoff.
- Van Erp, N., Van Vugt, M., & Boertien, D. (2022). Generieke module Ervaringsdeskundigheid. Utrecht: Vereniging van Ervaringsdeskundigen, Trimbos-instituut, Kenniscentrum Phrenos. Gedownload op 20 januari 2023 van <https://www.ggzstandaarden.nl/generieke-modules/ervaringsdeskundigheid/introductie>
- Van Hal, L., Heessels, M., Van Asselt-Goverts, I., & Hermesen, M. (2017). Op ervaringen kun je bouwen: Een handreiking voor onderwijs en praktijk. Hogeschool van Arnhem en Nijmegen. Gedownload op 10 februari 2025, <https://www.han.nl/onderzoek/lectoraten/lectoraat-ethiek-van-verbinding-met-mensen-met-een-verstandelijke-beperking/onze-kennis/EVVB-Op-ervaringen-kun-je-bouwen-Handreiking-digitaal.pdf>
- Vink, R., Bartelink, C., Wildeman, I., Paulo, R., Van der Ploeg, M., & Straver, M. (2023). Wanneer je als professional zelf ervaring hebt met huiselijk geweld of kindermishandeling. Leiden: TNO. Gedownload op 10 februari 2025, <https://kennisnetwerkjeugdhaaglanden.nl/rapport-ervaringsdeskundige-professionals>

Bijlage 1. Lesbrieven Kindermishandeling

FOTO: ETIENNE GIRARDET OP UNSPLASH

LESBRIEF ERVARINGEN EN ERVARINGSKENNIS INZETTEN IN ONDERWIJS OVER KINDERMISHANDELING EN HUISELIJK GEWELD

Voor opleidingen HBO Pedagogiek en Sociaal Werk

Inleiding

Iedereen heeft ervaringen met opvoeden en opgroeien. Dat geldt voor professionals in het sociaal en pedagogisch werk en voor professionals in opleiding. Ervaringen kunnen positief, maar ook ontwrichtend zijn, zoals ervaringen met huiselijk geweld of kindermishandeling. Al die ervaringen zijn waardevol voor het werken met jeugdigen en ouders. Stilstaan bij en nadenken over deze ervaringen is helpend voor de ontwikkeling van professionele competenties om jeugdigen en ouders te ondersteunen. Daarbij gaat het om competenties, zoals het kunnen aansluiten bij de cliënt, empathisch zijn en een vertrouwensband opbouwen.

Het delen en bespreken van eigen ervaringen helpt om bewustzijn en gezamenlijke kennis over ervaringen te ontwikkelen. Dat is voorwaardelijk om met die ervaringen om te gaan in het werken met jeugdigen en ouders. Daarbij is het koppelen van ervaringen aan kennis uit de beroepspraktijk en theorieën noodzakelijk. Van de waarde van eigen ervaringen en ervaringskennis zijn we ons steeds meer bewust. Dat geldt voor het werken in de praktijk van de hulpverlening, maar ook in het onderwijs.

Deze lesbrief, 'Ervaringen en ervaringskennis inzetten in onderwijs over Kindermishandeling en huiselijk geweld' is geschreven als onderdeel van de handreiking 'Werken met ervaringen en ervaringskennis voor docenten Sociaal werk en Pedagogiek'. Docenten van de opleidingen HBO-Pedagogiek en Sociaal werk kunnen de lesbrief gebruiken om studenten binnen lessen die gaan over kindermishandeling en huiselijk geweld aandacht te motiveren en ondersteunen om ervaringen te delen en gezamenlijk kennis op te bouwen.

Na een korte toelichting op de betekenis van eigen ervaringen met kindermishandeling en huiselijk geweld beschrijft de lesbrief een aantal lesactiviteiten om ervaringen te delen en bewustwording op gang te brengen. Dat is een eerste stap om te werken aan de ontwikkeling van ervaringskennis.

1. Kindermishandeling en huiselijk geweld en ervaringskennis

Studenten en professionals in het sociale domein kunnen net als ieder ander ontwrichtende ervaringen hebben opgedaan. Niet zelden is dit zelfs de aanleiding geweest om voor dit werkveld te kiezen. Onderzoek wijst dan ook uit dat professionals die werkzaam zijn in de sociale sector oververtegenwoordigd zijn als het gaat om het hebben van ontwrichtende ervaringen. Geschat wordt dat dat percentage fluctueert tussen de 45 en 75% (Karbouniaris, 2023). Zo zijn er ook professionals met ervaringen met kindermishandeling en huiselijk geweld.

Kindermishandeling¹ is in de Jeugdwet gedefinieerd als *'elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard, die de ouders of andere personen ten opzichte van wie het kind in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel.'* (Jeugdwet, 2020) Voorzichtige cijfers wijzen uit dat gemiddeld 1 op 30 kinderen te maken heeft met kindermishandeling (Alink et al, 2018).

De gevolgen van kindermishandeling zijn niet zelden ernstig. Gevolgen op de korte termijn, en dan met name fysieke gevolgen, komen in de media regelmatig voorbij. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om ondervoeding, verwondingen, ontwikkelingsachterstand. Kindermishandeling kan zelfs de dood van het kind tot gevolg hebben. Maar ook de psychische gevolgen zijn ernstig en hebben vaak een blijvend effect op het welzijn van het kind.

¹ In het voorgaande werden kindermishandeling en huiselijk geweld naast elkaar gebruikt. Huiselijk geweld en kindermishandeling is ook niet hetzelfde: huiselijk geweld richt zich veelal op de partner, kindermishandeling op minderjarigen. Binnen de definitie van kindermishandeling is huiselijk geweld ook een vorm van kindermishandeling: de ouder, of volwassene, ten opzichte van wie het kind in een relatie van afhankelijkheid staat, faalt in het creëren van een veilige omgeving voor het kind. Hiermee is huiselijk geweld een vorm van psychische verwaarlozing. In het vervolg zal verder gesproken worden van kindermishandeling, waaronder dus ook huiselijk geweld valt.

Tijdens de opleiding komen studenten in aanraking met eigen en andermans ervaringen en is ervaringskennis helpend zijn om de competenties van de studenten te verrijken. Door het perspectief van de cliënt te horen, te begrijpen en zelfs te ervaren, komt de theorie meer tot leven en kan de student dit koppelen aan de praktijk. Het verdient dan ook aanbeveling om studenten bewust te maken van hun eigen ervaringen, voorafgaand aan het delen en bespreken van ervaringen en die te koppelen aan de inhoud van de lessen. Wanneer dit in de lessen een goede plek krijgt, is de student later als professional ook beter in staat ervaringskennis in te zetten in de zorg voor de cliënt.

2. Aandachtspunten les en activiteiten

2.1 Aandachtspunten

Om studenten in aanraking te laten komen met ervaringen en ervaringskennis zijn er diverse mogelijkheden. Zo is het mogelijk om een ervaringsdeskundige rond kindermishandeling en huiselijk geweld zijn of haar verhaal te laten vertellen in de les. Er zijn diverse organisaties (bijvoorbeeld [Stichting ExpEx](#)) die ervaringsdeskundigen opleiden om hun verhaal in het onderwijs te kunnen vertellen. Ook als docent kun je eigen ervaringen delen in het onderwijs. Van belang is dat die steeds gekoppeld worden aan de inhoud van het onderwijs. Dit geldt zowel voor ontwrichtende als voor positieve ervaringen. Door het delen van ervaringen ontwikkelen studenten inzicht in en bewustwording van ervaringen van anderen en zichzelf. Zo ervaren ze dat het delen van ervaringen kan en mag en dat het nuttig is ervaringen te delen en te koppelen aan kennis uit theorie en praktijk.

- Voor het inzetten van ervaringen en ervaringskennis, van de docent zelf of van een ander, in de les zijn de volgende aandachtspunten van belang (Barani, 2024). Zorg dat de ervaring die gedeeld wordt gekoppeld wordt aan het leerdoel.
- Wees je bewust van het effect dat het delen van een ervaring kan hebben op je positie of die van degene die de ervaring deelt.
- Zorg dat de ervaring verwerkt is, zodat het delen van de ervaring ten goede komt aan het (leer)proces van de ander. Emoties dienen gereguleerd te kunnen worden, ze mogen zichtbaar zijn maar niet de overhand nemen.
- Geef anderen de ruimte voor andere oplossingen: jouw strategie is niet de norm.
- Stem af op je doelgroep bij het delen van een ervaring. Hoeveel weten de studenten al, is er al eerder een ervaring gedeeld, is de groep vertrouwd met elkaar en de docent?
- Geef vooraf een trigger-warning: waarschuw dat er persoonlijke informatie gedeeld wordt die wat met de studenten kan doen.
- Biedt achteraf nazorg of geef aan hoe deze verkregen kan worden.

2.2 Activiteiten

Hieronder volgt een drietal activiteiten die in een les over het onderwerp kindermishandeling en huiselijk geweld ingezet kunnen worden. Middels deze oefeningen raken studenten bewust van eigen ervaringen en die van anderen. Tevens ervaren zij hoe praten over ervaringen kan zorgen voor een diepgaander inzicht in ervaringen van kindermishandeling en huiselijk geweld. Dat kan bijdragen aan het ontwikkelen van een meer sensitieve houding naar betrokkenen hiervan. De activiteiten kunnen in het begin van een lessencyclus gebruikt worden, maar ook later, wanneer al meer kennis is opgedaan over kindermishandeling en huiselijk geweld. Het is wenselijk de activiteiten over meerdere lessen te verspreiden, zodat studenten de tijd hebben om de inzichten te verwerken.

Het inzetten van deze activiteiten vraagt om veiligheid in de klas. Daarbij is het volgende belangrijk:

- Zorg ervoor dat studenten elkaar al enigszins kennen en zich vertrouwd voelen met elkaar.
- Spreek met studenten af dat gedeelde informatie binnen de groep blijft: wees respectvol naar elkaar.
- Geef vooraf aan dat een oefening als aangrijpend kan worden ervaren en geef de mogelijkheid om eruit te stappen.
- Zorg voor begeleiding bij een oefening. Het is belangrijk dat gedeelde informatie in lijn blijft met de leerdoelen. Grijp (sensitief) in als dit niet zo is.
- Houd de studenten in de gaten, ook na de les, en zorg voor nazorg als dat nodig is.

Herinneren (ca. 10 minuten)

Doelen:

- ❖ Studenten uitnodigen op zoek te gaan naar eigen ervaringen met opvoeden en opgroeien.
- ❖ Studenten bewust maken van het gevoel van een ervaring niet of wel te willen delen.

Inleiding:

Deze opdracht lijkt wat dubbel, maar is helpend om een les over het delen van ervaringen over kindermishandeling te starten. Het laat studenten op zoek gaan naar eigen ervaringen waarin angst of schaamte een rol speelde en maakt bewust van de weerstand die er vaak is om deze ervaring te delen.

Opdracht:

- Docent geeft aan dat de oefening een zelf-oefening is en het doel heeft om de herinneringen te delen. Vervolgens vraagt hij alle studenten in de opdracht terug te denken aan eigen jeugd- en opvoedingservaringen. Iedereen heeft wel een ervaring die je ergens hebt weggestopt, die angstig of beschamend was, waar je je misschien voor schaamde, of die je met niemand gedeeld hebt vanwege de gevolgen. Denk daar in stilte een paar minuten over na, daarna zullen we het oproepen van die ervaringen, maar niet de ervaring zelf, met elkaar delen.
- We bespreken wat het met je deed, het idee dat je je donkerste geheim moest gaan onthullen.

Vragen bij de terugkoppeling van de opdracht:

- Welke emoties kwamen bij je boven bij het idee deze herinnering te moeten delen?
- Wat was je van plan te gaan doen?

Koppeling maken met theorie/kennis over schaamte, angst en loyaliteitsconflict bij kinderen die te maken hebben met kindermishandeling of huiselijk geweld.

Wat zou een kind kunnen helpen een geheim wel te delen?

Herkenning (ca. 30 minuten)

Doelen:

- ❖ Studenten horen de ervaringen van een ervaringsdeskundige op het gebied van kindermishandeling.
- ❖ Studenten reageren op de ervaringen van een ander.
- ❖ Studenten delen, als zij dat willen, eigen positieve of negatieve ervaringen aansluitend op die van de ervaringsdeskundige.
- ❖ Studenten koppelen de theorie over kindermishandeling aan de gehoorde ervaringen.

Inleiding:

In een filmfragment krijgen studenten ervaringen van een ervaringsdeskundige van kindermishandeling te zien en horen. Een voorbeeld is: Jeroen. Durf ernaar te vragen ([Kindermishandeling: durf er naar te vragen](#)).

Opdracht:

- Docent vraagt studenten om in groepjes de ervaringen van Jeroen (of de persoon waarover het filmfragment gaat) te inventariseren en in een mindmap te zetten.
 - Vervolgens vraagt docent de betekenis van de verschillende ervaringen voor Jeroen verder uit te werken in de mindmap.
 - Dan nodigt docent studentengroepjes uit ervaringen (van anderen, verhalen, zichzelf?) en bijbehorende betekenis op te schrijven.
 - De volgende stap is om ervaringen van studenten, anderen en/of Jeroen te koppelen aan de theorie over kindermishandeling en huiselijk geweld. Dan kan worden stil gestaan bij de betekenis van inzicht in deze ervaringen voor het werken met een kind met vergelijkbare ervaringen.
- Tenslotte vergelijken de groepjes hun mindmaps. Waar zitten overeenkomsten en verschillen? Met welke ervaringen kun je jullie mindmap eventueel nog aanvullen?

Gezamenlijke ervaringskennis creëren (ca. 45 minuten)

Doelen:

- ❖ Studenten ervaren hoe het is om persoonlijke ervaringen te delen.
- ❖ Studenten ervaren wat het betekent om een ander te ontmoeten aan de hand van ervaringen.
- ❖ Studenten verkennen gemeenschappelijke en niet gemeenschappelijke elementen in ervaringen van zichzelf en anderen
- ❖ Studenten koppelen de ervaringen aan de theorie/kennis over kindermishandeling.
- ❖ Studenten zijn zich bewust hoe zij (eigen) ervaringen kunnen inzetten in de zorg voor kinderen en gezinnen die te maken hebben met kindermishandeling.

Inleiding:

Iedereen heeft ervaringen. Deze ervaringen hebben je gevormd, hebben een rol gehad in het bepalen van wat jij normaal, prettig, wenselijk of juist verschrikkelijk vindt. Dat kunnen ervaringen zijn van een heel prettige opvoeding, of van een opvoeding waarin misschien sprake was van kindermishandeling. Wanneer je je bewust bent van de invloed van een warme, veilige opvoeding, kun je je ook beter inleven in een situatie waarin dit niet zo is. In deze opdracht gaan we op zoek naar verschillende ervaringen binnen de groep. Naar aanleiding daarvan proberen we te bepalen wat voor een kind van belang is in een (onveilige) opvoedingssituatie en wat wij als professionals daarin kunnen betekenen.

Opdracht:

- Maak groepjes van 4 tot 6 studenten
- Docent geeft opdracht om terug te denken aan de eigen opvoeding en gezinssituatie: wat was daarin voor de student een belangrijk element/waarde (bijv. geborgenheid, verzorging, gehoord en gezien voelen, onzekerheid, onveiligheid, gestimuleerd worden). Inventariseer deze op een groot vel (of eventueel in een digitale tool).
- Docent vraagt studenten om individueel een ervaring bij ieder element te formuleren. Dit mag een positieve of een ontwrichtende ervaring zijn. Laat hierbij aangeven hoe de student zich, als kind, daarbij zou kunnen voelen. Dit kan bijv. op post-its. Plaats alle ervaringen en emoties bij de elementen/waarden uit de opvoeding.
- Bekijk met de groep de ervaringen en emoties. Wat komt overeen, wat verschilt?
- We hebben nu heel basale collectieve/gedeelde kennis. Wat kunnen we concluderen voor de waarden die elke student meeneemt in het werken met kinderen in een (onveilige) opvoedsituatie?
- Koppel dit aan de theorie over kindermishandeling.

Zoals eerder aangegeven is het, ook na de oefeningen, van belang om de studenten te monitoren. Maak je als docent beschikbaar en nodig studenten uit om nog even na te praten als zij hier prijs op stellen. Of wijs hen op mogelijkheden als decaan, studiecoach, SLB'er, studentpsycholoog of Veilig Thuis om dit te doen. Ervaringen delen kan (onverwerkte) eigen ervaringen boven laten komen en dit kan heftig zijn. Voor een aankomend professional is het belangrijk om hiermee om te leren gaan.

Literatuur

Alink, L., Prevoo, M., van Berkel, S., Linting, M., Klein Velderman, M. & Pannebakker, F. (2018). NPM 2017: Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen. Leiden: Universiteit Leiden/TNO

Barani, A. (2024). Levensontwrichtende ervaringen delen met cliënten. *Tijdschrift voor Begeleidingskunde*, 03 (04).

Jeugdwet. (2020, 1 juli). Overheid.nl. Geraadpleegd op 19-02-2025, van <https://wetten.overheid.nl/jci1.3:c:BWBR0034925&z=2020-07-01&q=2020-07-01>

Karbouniaris, S. (2023). [*Let's tango!: Integrating professionals' lived experience in the transformation of mental health services*](https://hdl.handle.net/1887/3640655). [Proefschrift, Universiteit Leiden] Scholarly Publications Leiden University. <https://hdl.handle.net/1887/3640655>

Bijlage 2. Deelnemers focusgroepen

- Anne Hoogveld (De Haagse Hogeschool)
- Anneke Bulten (Christelijke Hogeschool Ede)
- Elske van Oostaijen (Hogeschool van Arnhem en Nijmegen)
- Henrike van Diest (Windesheim)
- Ida van Asselt-Goverts (Hogeschool van Arnhem en Nijmegen)
- Jikke Dokkum (De Haagse Hogeschool)
- Joris van Veen (Hogeschool van Arnhem en Nijmegen)
- Leonie de Quelerij (Windesheim)
- Linda Gul (De Haagse Hogeschool)
- Mariëtte van Hees (Hogeschool van Arnhem en Nijmegen)
- Mirjam Verweij (De Haagse Hogeschool)
- Quinta Ansem (Windesheim)
- Rachelle de Mooij (Hogeschool Utrecht)
- Rian Koot (Hogeschool Utrecht)
- Sem Hemati (De Haagse Hogeschool)
- Simon Oostra (De Haagse Hogeschool)
- Yvonne Stumpf (De Haagse Hogeschool)